
SAMMANSTÄLLNING

Dnr: TN-2017-0018

Upprättad: 2018-07-31

Föreläggande – vandringshinder vid Järnadammen/Nykvarnsdammen i Moraån

Sammanställning av dialogmöte i Järna den 12 juni 2018

Innehåll

Sammanfattning	2
Dialogmöte juni 2018.....	3
Sammanställning inkomna synpunkter och förslag	4
Tema: Favoritplats eller – område Naturmiljö och Kulturmiljö.....	4
Tema: Förbättring/utveckling av gång/cykel och trygghet/tillgänglighet	5
Inkomna allmänna synpunkter och förslag	6
Översiktskarta	7
Fortsatt process	8
Bilagor	9
Bilaga 1: KS beslut – Utveckla Moraån	10
Bilaga 2: Länsstyrelsens föreläggande.....	11

Sammanfattning

Hur Järnadammen, även kallad Nykvarnsdammen, i Moraån i Järna ska utvecklas har varit en omdiskuterad fråga i många år. I kartmaterial finns dämnet ”Nyquarn” markerad redan på sent 1600-tal (Länsstyrelsen Stockholm, 2017 – se bilaga 2) och fördämningen har byggts upp i omgångar. I dammens omgivning finns områden med höga naturvärden och av kulturhistorisk betydelse. Samtidigt hindras den svagsimmande fisken att ta sig uppströms från det nuvarande fördämningen som uppfördes under 60-talet efter ett dammbrott. Ingen dokumentation finns om att Järnadammen som uppfördes då har tillståndsprövats enligt miljöbalken eller annan tidigare gällande lagstiftning (Länsstyrelsen Stockholm, 2017).

Under 2017 fick Södertälje kommun ett föreläggande från Länsstyrelsen Stockholm (se bilaga 2) om att söka tillstånd för att åtgärda Järnadammen/Nykvarnsdammen så att den svagsimmande fisken kan ta sig uppströms ån. Kommunens tillståndsansökan ska ha inkommit till Länsstyrelsen senast den 18 december 2018.

Ett flertal rapporter om Moraåns framtid, Järnadammen samt fördämningen har tidigare skrivits, med olika infallsvinklar. 2005 kom Länsstyrelsens rapport om vandringshinder för djur i vattendrag i Stockholms län, som kommande år åtföljdes av fiskevårdsplan, fisketurism och landsbygdsutveckling. Sveriges sportfiske- och fiskevårdsförbund beställde 2011, med stöd av Länsstyrelsen, en studie för att undersöka möjligheterna att åtgärda vandringshinder för fisk i Moraån (Vectura, 2011). 2014 beställde Södertälje kommun en förstudie om olika åtgärdsförslag på fiskvägar förbi Järnadammen (Litoralis, 2014). Den 10 december 2015 beslutade Järna kommunalnämnd i Södertälje kommun att utifrån det arbetsmaterial som tagits fram lämna Moraån norr om naturreservatet utan åtgärd (§ 214, 18 december 2015). Länsstyrelsen färdigställde 2016 en kulturhistorisk dokumentation och analys av dammiljön.

I december 2017 inkom en gemensam skrivelse av S, MP, V och allianspartierna M, L, C och KD om Moraån och dess omgivnings betydelse för rekreation och friluftsliv där även områdets höga naturvärden och dess kulturhistoriska betydelse lyftes fram (§ 270 KS 17/413, bilaga 1). Med denna skrivelse som underlag beslutade Kommunstyrelsen att Stadsdirektören ges i uppdrag att samordna kommunens arbete med att besvara Länsstyrelsens föreläggande. Utgångspunkten är att finna en lösning som möjliggör för svagsimmande fisk att passera samtidigt som den kulturhistoriskt och för rekreationen viktiga miljön med damm, vattenspegel och vattennivå kan bevaras och utvecklas. Vidare ska uppdraget ske i nära dialog med Kommunstyrelsen och berörda nämnder såväl som medborgare, föreningar och företag. Uppdraget ska redovisas till KS senast oktober 2018 (§ 270 KS 17/413, bilaga 1).

Dialogmöte juni 2018

I enlighet med kommunens prioriteringar i Mål och budget 2018-2020 är medborgardialogen en viktig del i kommunens långsiktiga utvecklingsarbete. Medborgarna ska på lika villkor kunna delta i samhällslivet och leva under trygga former. Kulturen och närhet till natur är viktiga delar som bidrar till att människor mår bra och det är viktigt att fler Södertäljebor blir nöjda med kultur- och fritidsutbudet samt att fler får möjlighet att nyttja detta.

Tisdagen den 12:e juni 2018 bjöd kommunen in till ett dialogmöte på Järnas församlingshem för att informera om kommunens arbete med Länsstyrelsens föreläggande gällande Järnadammen och dämnet. Ett annat syfte med mötet var att ge Järnaborna och övriga berörda möjlighet att ställa frågor, lämna synpunkter och bli delaktig i utvecklingen av Moraån och Järnadammens omgivning.

Under första delen av mötet informerade Tim Lux (projektledare för ärendet på Södertälje kommun) och Claes Becker från konsultbolaget Ramböll (anlitad av kommunen) om bakgrunden och den aktuella statusen i ärendet. Denna del avslutades med en frågestund på cirka en timme. Där det var möjligt besvarades frågorna direkt av de närvarande tjänstemännen och politiker.

Den andra delen av mötet bestod av en enklare workshop där deltagarna fick möjlighet att utpeka och prioritera olika *upplevelsevärden* inom området utifrån fyra olika teman. Det gavs även möjlighet att lämna allmänna synpunkter och/eller utvecklingsförslag.

De fyra olika teman som deltagarna kunde lämna synpunkter på var följande:

1. Favoritplats eller -område: *Naturmiljö*
2. Favoritplats eller -område: *Kulturmiljö*
3. Förbättring/utveckling av *gång och cykel*
4. Förbättring/utveckling *trygghet, tillgänglighet*

Cirka 150 personer deltog på mötet varav majoriteten var över 50 år. De flesta av deltagarna bor och/eller är verksamma i Järna.

Sammanställning inkomna synpunkter och förslag

För varje tema fanns ett bord med en karta över det aktuella området där varje deltagare fick sätta tre etiketter (pluttar) per tema på respektive karta.

Tema: Favoritplats eller – område Naturmiljö och Kulturmiljö

1. Favoritplats eller – område Naturmiljö

Som orientering syns järnvägen och väg 57 längst ner i det högra det hörnet på kartbilden. De utpekade favoritplatserna gällande naturmiljön är pick-nickudden, stranden längs dammens norra sida (mot Snickarvägen/Järna-tätort) samt området som förut utgjorde den engelska parken på andra sidan dammen. En viss prioritering finns även mot Trollskogen och området uppströms ån.

2. Favoritplats eller – område Kulturmiljö

De utpekade favoritplatserna gällande kulturmiljön liknar till viss del favoritplatserna för naturmiljön men med en tätare prioritering närmast dammen, särskilt vid delen som förut utgjorde engelska parken. Det är även tydligt att kulturlandskapet i Mora gårds omgivning med vissa stigar är prioriterade.

Tema: Förbättring/utveckling av gång/cykel och trygghet/tillgänglighet

3. Förbättring/utveckling av gång och cykel

Kartbilden över förbättring/utveckling av gång- och cykelvägar visar att en bro över dammen mellan engelska parken och picknickudden med en anslutning till Snickarvägen är en önskad förbättring. Vidare utpekas en förbättring/utveckling av gång- och cykelväg till Rönneberga och Billsta med ridhuset. En väg förbi magasinbyggnaden vid Mora gård önskas med en förbättring av stigen längs ån på tätortssidan där spången över ån mot Trollskogen behöver repareras.

4. Förbättring/utveckling trygghet och/eller tillgänglighet

Kartbilden över förbättring/utveckling gällande trygghet och/eller tillgänglighet visar delvis ett liknande mönster som förbättring/utveckling av gång och cykel, bland annat med en bro över dammen och en gång/cykelväg till Rönneberga och Billsta. Ett större förbättringsbehov finns vid pick-nickudden samt vid nuvarande dämnet och väg 57/järnvägen. Även i Trollskogen önskas viss utveckling/förbättring. Bedömningen är att det kan handla om förbättringar av tillgängligheten som gäller på dessa platser men det kan även vara miljön som upplevs som otrygg, exempelvis vid väg 57.

Inkomna allmänna synpunkter och förslag

Rekreation/Friluftsliv

- Badplats önskas vid Picknickudden
- Bro/brygga över dammen efterfrågas
- Dammen ger möjlighet att paddla kanot/kajak
- Dammen används för att åka skridsko på vintern
- Skolklasser går till dammen för att bada och fika

Naturmiljö

- Ån borde röjas från grenar, vass, skräp
- Bäver har setts
- Åns botten uppströms borde muddras
- Kyrkans trollskog borde skötas/röjas

Kulturmiljö

- Den Engelska parken ska återskapas/utvecklas
- Installation av konstnärligt utformade vattentrappor där det är lite fall föreslås
- Återanknytning till kulturarvet
- Café/utställning i magasinbyggnaden

Gång- och cykel

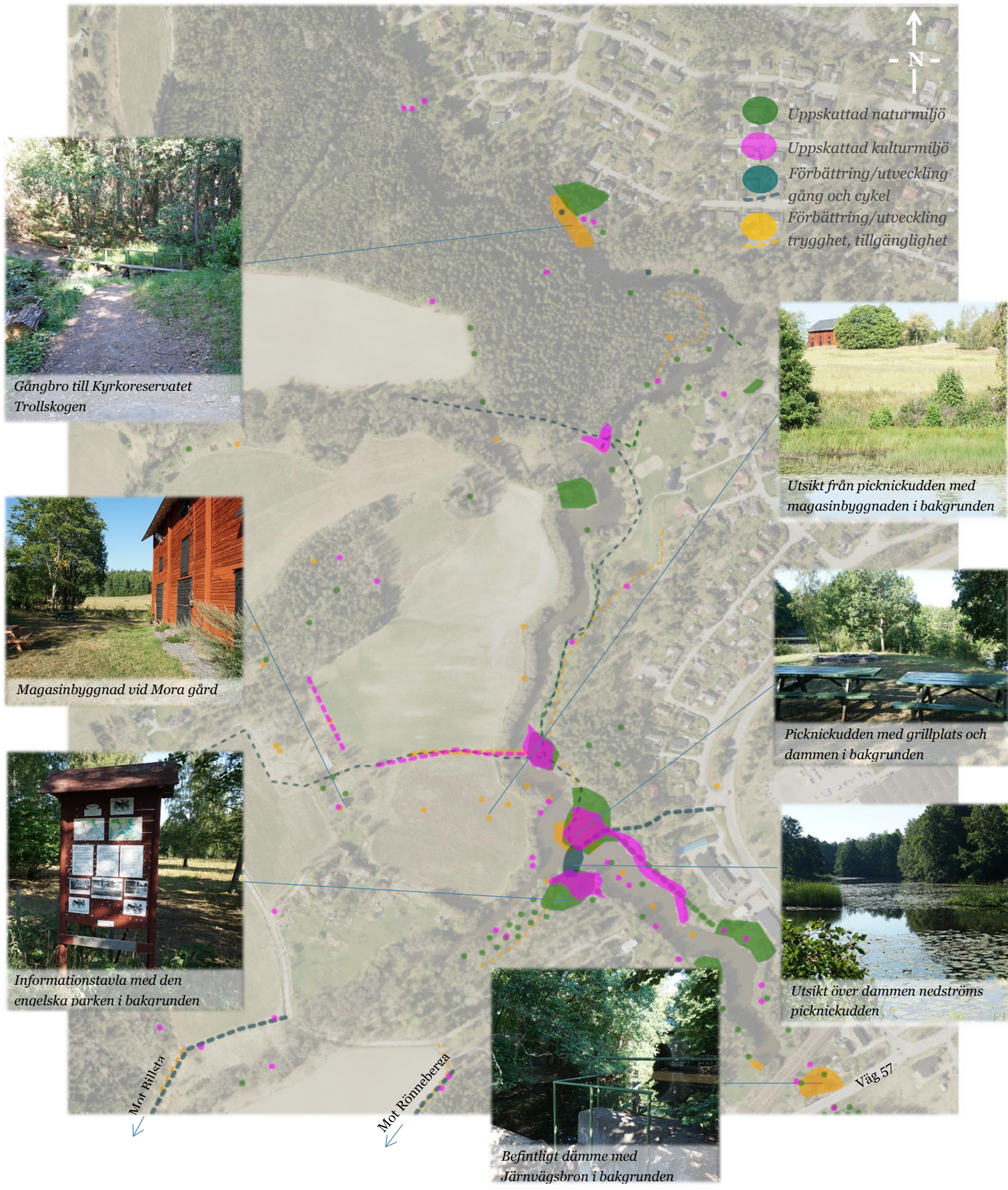
- En cykelväg längs 509 mot Nykvarn önskas
- Befintliga gång- och cykelmöjligheter runt Moraån ska bevaras

Övriga synpunkter/förslag

- Låt vattnet vid badudden komma i rörelse, ex genom en fontän
- Vad händer uppströms om dammen försvinner? Blir ett lerdike, vill vi ha det?
- Se helheten: Havet- Vällingen måste vara med.
- "Fånga näringen" – På andra håll anlägger man våtmarker. Här vill man ta bort. Inkonsekvent!
- Anlägg/utveckla koloni-/odlingslotter på åkermarken nedanför Mora gård/magasinbyggnaden

Översiktskarta

Illustration av tyngpunkterna för de fyra olika teman och utvecklingsförslag.

Fortsatt process

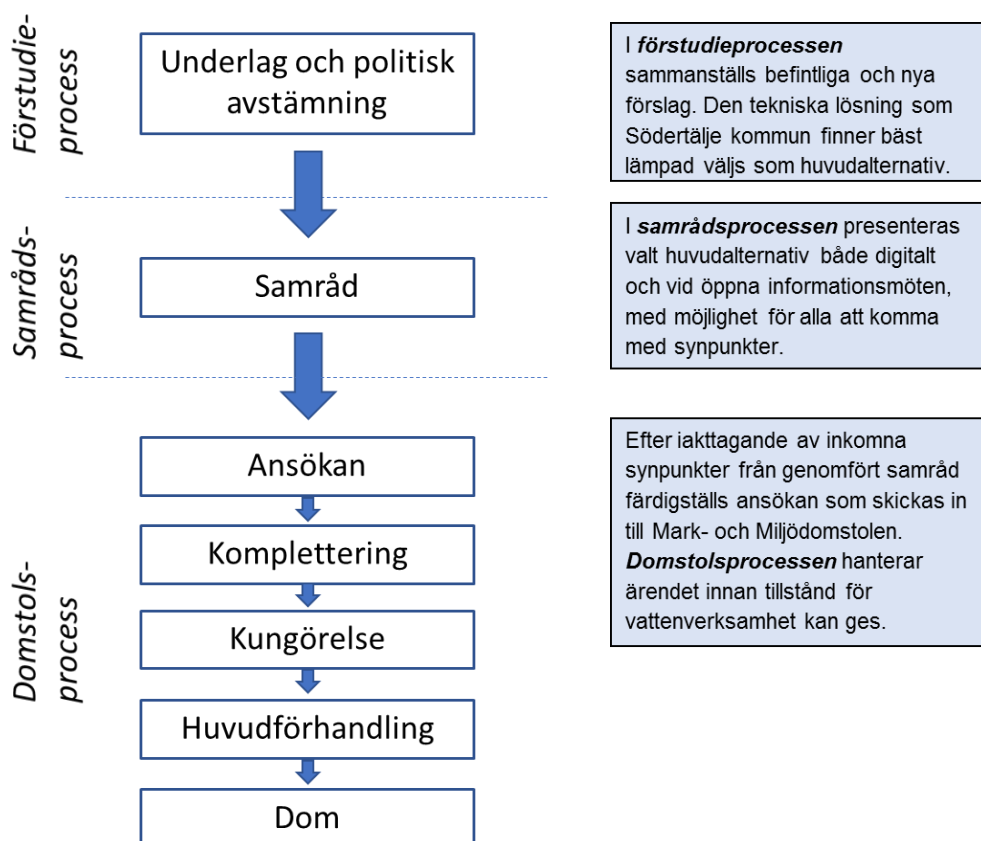
Dialogmötet har gett viktiga inspel i utredningen av ärendet och de inkomna synpunkterna och utvecklingsförslag kommer användas som underlag i den fortsatta processen. I enlighet med Kommunstyrelsens beslut (§ 270 KS 17/413) kommer de kommande stegen i arbetet med Länsstyrelsens föreläggande och utvecklingen av Moraån samt området runt Järnadammen samordnas och kommuniceras kontinuerligt till alla berörda, såväl medborgare som politiker, föreningar och företag.

Då det finns ett fast datum för inlämnandet av tillståndsansökan till Länsstyrelsen (18:e december 2018) som kommunen måste hålla sig till kommer planeringsarbetet gällande ansökan prioriteras under hösten 2018. Utvecklingen av hela området och genomförandet av förbättringsåtgärder kommer fortsätta även under 2019 och åren framöver.

Själva tillståndsansökan består av olika delar och ska bl.a. innehålla:

- En miljökonsekvensbeskrivning (MKB) med ett s.k.
 - Huvudalternativ, dvs lösningen som kommunen föreslår för att åtgärda vandringshindret och ett
 - Nollalternativ – för att jämföra huvudalternativets effekter (vanligen befintliga förhållanden men här är befintlig damm ej tillståndsprövad)
- Teknisk beskrivning - hur anläggningarna kommer att uppföras

Den formella processen från förstudie till dom innehåller olika delar:

Bilagor

Bilaga 1: KS beslut – Utveckla Moraån

Sammanträdesprotokoll | 2017-12-15 | Södertälje kommun | Kommunstyrelsen

36 (37)

§ 270 Utveckla Moraån

Dnr: KS 17/413

Sammanfattning av ärendet

Moraån är ett populärt och naturskönt område för rekreation och friluftsliv med gångavstånd till Järna centrum. Området har också höga naturvärden och kulturhistorisk betydelse. En fråga som har diskuterats under många år är möjligheterna för svagsimmande fisk att passera Järnadammen/Nykvarnsdammen i Moraån och vandra uppströms. Vi är måna om att hitta en lösning som möjliggör för den svagsimmande fisken att passera samtidigt som den kulturhistoriskt och för rekreationen viktiga miljön kan bevaras och utvecklas.

Länsstyrelsen har med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken förelagt Södertälje kommun att "senast den 18 december 2018 söka tillstånd för att vid Järnadammen i Moraån utföra åtgärder som möjliggör passage för svagsimmande fisk samt att utföra åtgärderna i enlighet med lagakraftvunnet tillstånd". Vi anser att Stadsdirektören bör ges i uppdrag att ta ett helhetsgrepp kring detta föreläggande och i ett vidare perspektiv utreda hur området kring Moraån uppströms naturreservatet Moraåns dalgång kan utvecklas. Eftersom det är frågor som spänner över flera kommunala nämnders ansvarsområden och som har ett stort intresse från allmänheten är det vidare av vikt att arbetet bedrivs med transparens och möjlighet till dialog.

Beslutsunderlag

Skrivelse från S, MP, V och allianspartierna M, L, C och KD

Yrkanden

Kommunstyrelsens ordförande Boel Godner (S), Tage Gripenstam (C), Mats Siljebrand (L), Hanna Klingborg (MP), Marita Lärnestad (M), Tommy Hansson (SD) och Erika Murga (V) yrkar bifall till förslaget.

Kommunstyrelsens beslut

1. Stadsdirektören ges i uppdrag att samordna Södertälje kommuns arbete med att besvara Länsstyrelsens föreläggande avseende passage för svagsimmande fisk vid Järnadammen/Nykvarnsdammen i Moraån.
2. Utgångspunkten för arbetet är att finna en lösning som möjliggör för den svagsimmande fisken att passera samtidigt som den kulturhistoriskt och för rekreationen viktiga miljön med damm, vattenspegel och vattennivå kan bevaras och utvecklas.
3. Uppdraget ska ske i nära dialog med kommunstyrelsen och berörda nämnder såväl som medborgare, föreningar och företag.
4. Uppdraget ska redovisas till kommunstyrelsen senast oktober 2018.

Justerandes signum	Anslagsdatum	Utdragsbestyrkande
	2017-12-27	

Bilaga 2: Länsstyrelsens föreläggande

Föreläggande om att söka tillstånd för åtgärder som möjliggör passage för svagsimmande fisk vid Järnadammen i Moraån, Södertälje kommun

Länsstyrelsen Stockholm

(Beteckning 535-34689-2016)

Södertälje kommun
sodertalje.kommun@sodertalje.se

Föreläggande om att söka tillstånd för åtgärder som möjliggör passage för svagsimmande fisk vid Järnadammen i Moraån, Södertälje kommun

Ungefärliga koordinater (SWEREF 99 TM): N 6552089, E: 646227

Beslut

Länsstyrelsen i Stockholms län förelägger med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken Södertälje kommun att senast **den 18 december 2018** söka tillstånd för att vid Järnadammen i Moraån, Södertälje kommun, utföra åtgärder som möjliggör passage för svagsimmande fisk samt att utföra åtgärderna i enlighet med lagakraftvunnet tillstånd.

Bakgrund

Moraån, SE655319-159981, är Södertälje kommuns största vattendrag och mynnar i Järnafjärden. Moraån är uppdelad i tre grenar som rinner samman vid Järnadammen, även kallad Nykvarnsdammen, i Järna. Sträckan från sjön Vällingen, den längsta grenen, till Järnafjärden är 12,6 km lång och har en fallhöjd på 33 m. Det finns fyra dammar i Moraån. Järnadammen är den nedersta dammen i vattendraget, ca 6,8 km från Moraåns utlopp i Järnafjärden. Dammen dämmer ca 1,2 km av vattendraget och ligger i den södra delen av Järna tätort mellan riksväg 57 och Västra stambanan.

Området vid Moraån i Järna har en lång historia av dämning. I kartmaterial finns "Nyquarn" markerad redan sent 1600-tal. På 1800-talet lät Mora gård anlägga en engelsk park där den uppdämda vattenspegeln utnyttjades som en viktig del i parken.

Kvarnverksamhet har bedrivits kring Järnadammen fram till 1961 då verksamheten upphörde. Året efter, 1962, inträffade ett dammbrott vid ett högvattenflöde. Järna kommunalnämnd beslutade enligt protokoll den 13 juni 1963 och 11 september 1963 att återställa den raserade dammbyggnaden. Dammen byggdes upp 1964 utformad som en självreglerande överfallsdamm.

Det finns ingen dokumentation om att Järnadammen tillståndsprövats enligt miljöbalken eller annan tidigare gällande lagstiftning.

Nedströms Järnadammen finns ett naturreservat och två fornlämningar som registrerades 2011 (Länsstyrelsen dnr 431-2011-16694). I direkt anslutning till dammkonstruktionen finns en fast fornlämning.

Länsstyrelsen uppmärksammade 2005 Järnadammen som ett prioriterat vandringshinder i rapporten "Vandringshinder för djur i vattendrag" (rapport 2005:22).

Under 2007 presenterade Länsstyrelsen en fiskevårdsplan för Stockholms län avseende perioden 2007-2010 (rapport 2007:05). Ett av åtgärdsförslagen i fiskevårdsplanen var att utreda vilka åtgärder som krävs för att möjliggöra fiskvandring i hela Moraån med förgreningar. Moraån är även högt prioriterad för åtgärder i rapporten Fisketurism och landsbygdsutveckling – rapportering av uppdrag 30 i 2008 års regleringsbrev till länsstyrelserna (rapport 2008:30). Länsstyrelsen beviljade 2010 Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund fiskevårdsmedel för att genomföra en utredning av Moraån. Utredningen utfördes av konsultfirman Vectura och resulterade i rapporten "Inledande studie om åtgärdande av vandringshinder vid Järnadammen och Tällebrodammen i Moraån" som publicerades 2011.

I dialog mellan Södertälje kommun och Länsstyrelsen åtog sig kommunen 2014 att ta fram en förstudie med förslag på fiskvandringar förbi Järnadammen. Förstudien skulle även innehålla en kulturhistorisk utredning av dammiljön. Länsstyrelsen tog ansvar för att den kulturhistoriska utredningen genomfördes.

Den 10 december 2015 beslutade Södertälje kommun, Järna kommunalnämnd att utifrån det arbetsmaterial som tagits fram att lämna Moraån norr om naturreservatet utan åtgärd, § 214. Beslutet anslogs 18 december 2015.

Under våren 2016 genomfördes på uppdrag av Länsstyrelsen en kulturhistorisk dokumentation och analys av dammiljön vid Järnadammen, i utredningen kallad Nykvarnsdammen, i Moraån. Dokumentationen blev färdigställd i juni 2016. I dokumentationen framgår att det nedströms dammen finns rester av den senast kvarnen. Den är troligen uppförd på 1830-talet. Dessa rester är lagskyddade fornlämningar eftersom de tillkom före 1850.

Uppströms dammen finns en järnvägsbro, Västra stambanan. Järnvägsbron anlades 1911 och är SJ:s första bro i armerad betong. Konstruktionen är grundlagd på en pålbädd av ca 200 träpålar. Denna typ av grundläggning är känslig för förändringar i grundvattennivån. Järnvägsbron kan på grund av sin grundläggning komma att vara en begränsande funktion för lösningar vid Järnadammen.

Naturmiljö och fiske

Vattendragen i Stockholms län domineras av långsamt flytande sträckor där mjukbotten domineras eller av dammar där botten består av sedimenterat material. I denna typ av miljö återfinns vanligtvis sjölevande fiskarter som abborre, gädda och mört vilka är mycket vanligt förekommande i alla vatten i länet.

Moraån representerar en annan naturmiljötyp som inte är lika vanligt förekommande i Stockholms län. Denna naturmiljötyp uppkommer då vattnet har en högre vattenhastighet. Vid högre vattenhastigheter utgörs botten av hårdare material som grus och sten. För fiskfaunan skapas helt andra förutsättningar och det är andra arter som dominerar. I kustmynnande vattendrag påträffas ofta

havsvandrande öring, stensimpa och flodnejonöga. Havsvandrande öring utnyttjar de strömsatta sträckorna av vattendragen för sin reproduktion. Tillgängliga lekområden är en begränsande faktor för reproduktionen. Även bottenfaunan förändras i vattendrag med högre vattenhastigheter från en tämligen ensidig och mycket vanlig sammansättning fjädermygglarver och olika typer av maskar till en mera diversifierad sammansättning av olika arter av sländlarver varav flera är ovanliga. Vattendragens strömsträckor utnyttjas inte bara av olika fiskarter och bottenfauna utan det är även i dessa områden olika typer av dammanläggningar byggts för att utnyttja den naturliga fallhöjden. Vattendragens strömsträckor är till följd av förekomsten av dammanläggningar att betrakta som kraftigt modifierade.

Länsstyrelsen har utfört biotopvårdande åtgärder i Moraån vid ett flertal tillfällen.

År 2001 byggdes en fiskvandringssväg av Stockholms Stad i anslutning till Järnadammen. I samband med genomförda elfisken i Moraån har det visat sig att funktionen av fiskvandringssvägen är dålig. Endast vid ett tillfälle 2005 har reproduktion av öring uppströms Järnadammen kunnat konstateras.

Miljöövervakning och elfiske

Moraån ingår sedan 2002 i Länsstyrelsens regionala miljöövervakningsprogram avseende fisk. Vattendraget elfiskas på 3-4 lokaler årligen. Resultaten av elfiskeundersökningar redovisas som antal fiskar per 100 m². För havsvandrande öring har Länsstyrelsen en målsättning att tätheten ska överstiga 80 stycken öringar per 100 m² i de kustmynnande vattendragen. Högre tätheter är bra och lägre täthet indikerar på otillfredsställande förutsättningar i miljön. Målsättningen baseras på resultaten för Stockholms län i jämför- och referensvärden från Svenskt Elfiskeregister.

På de undersökningslokaler som finns nedströms Järnadammen sker det en årlig reproduktion av havsvandrande öring. Mellanårsvariationen och tätheten av öring är stor. Sedan 2002 har tätheten varierat mellan 5 och 198 öringar per 100 m². Medelvärde för tidsserien är 61 öringar per 100 m² med en standardavvikelse på 41. Den stora variationen förklaras i huvudsak av låg vattenföring i kombination med övergödningseffekter. Under åren 2004, 2007, 2011, 2012, 2013 och 2014 har det uppmätts högre tätheter än 80 öringar per 100 m².

Uppströms Järnadammen har det vid ett elfisketillfälle 2005, förekommit årsungar av öring. Då påträffades 22 årsungar per 100 m². Äldre öringar har även påträffats vid andra tillfällen, men dessa har varit resultatet av uppflyttning av fisk från nedströms liggande sträckor. På lokalen uppströms Järnadammen har fångsten istället dominerats av stensimpa, abborre, mört, lake och gädda. Det har även fångats relativt stora mängder signalkräfter.

Miljökvalitetsnormer för vatten

Enligt aktuell statusklassificering har Moraån *måttlig ekologisk status* utifrån bedömningen av de biologiska kvalitetsfaktorerna *kiselalger*, *fisk* och *bottenfauna*, den fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorn *allmänna förhållanden* (näringsämnen), samt den hydromorfologiska kvalitetsfaktorn *konnektivitet*. Den kemiska statusen uppnår ej god status med anledning av kvicksilver och bromerade difenyletrar

som har ett generellt undantag i Sverige. Föreslagen miljökvalitetsnorm är *god ekologisk status 2027*. De miljöproblem som uppmärksammas i VISS (www.viss.lansstyrelsen.se) är övergödning, miljögifter och förändrade habitat genom fysisk påverkan. Miljöproblemet *Förändrade habitat genom fysisk påverkan* orsakas av att konnektiviteten uppströms och nedströms i Moraån har dålig status. Konnektivitet är en kvalitetsfaktor som beskriver möjligheten till spridning och fria passager för djur, växter, sediment och organiskt material i uppströms och nedströms riktning i en vattenförekomst. Orsaken till den dåliga statusen för konnektivitet är de vandringshinder, dammar, som ligger i Moraåns huvudfåra. För att uppnå god status med avseende på konnektivitet krävs att mer än 75 % av de vandringsbenägna fiskarterna i systemet har möjlighet att vandra inom eller genom vattenförekomsten (Tabell 2.1 i HVMFS 2013:19). Vid elfiske i Moraån har nio fiskarter hittats, varav sex är vandringsbenägna (se tabell 11.1 i HVMFS 2013:19).

För att uppnå god ekologisk status och följa beslutad miljökvalitetsnorm krävs både att näringshalten i Moraån sänks och att åtgärder genomförs för att möjliggöra passage för svagsimmande fiskarter. Databasen VISS (www.viss.lansstyrelsen.se) listar ett antal åtgärdsförslag.

Enligt Åtgärdsprogram 2016-2021 för Norra Östersjöns vattendistrikt, som beslutades den 16 december 2016 (dnr 537-6048-16), ska Länsstyrelsen utöka och prioritera sin tillsyn av vattenverksamheter så att tillsynen med beaktande av ett avrinningsperspektiv inriktas på de verksamheter som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs, eller riskerar att inte följas. Tillsynen ska resultera i att krav ställs på sådana verksamheter på genomförande av åtgärder som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Vattenkraftverk och dammar är särskilt utpekade i åtgärdsprogrammet. Där framgår att Länsstyrelsen ska bedriva tillsyn i syfte att identifiera de behov och möjligheter som finns att ställa krav på miljöhänsyn vid vattenkraftverk och dammar på ett sådant sätt att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Det kan i många fall innebära att fysiska förbättringsåtgärder som t.ex. anläggande av fisk- och faunapassager, miljöanpassade flöden eller morfologiska återställningsarbeten vid vattenkraftverk och dammar behöver vidtas.

Handläggning

Södertälje kommun har lämnat synpunkter på de rapporter som ligger till grund för föreläggandet. Kommunen har sammanfattningsvis anført att det är viktigt att:

1. värna den kulturhistoriska miljön,
2. klargöra vem/vilka som har ansvar och rådighet över dammen,
3. höra Trafikverket om påverkan på järnvägsbron och länsväg 57,
4. arbeta vidare för en lösning där vattenlevande organismer tar sig förbi dämnet samtidigt som påverkan på kulturarvet/vattenspegeln minimeras,
5. utveckla värdena i omkringliggande område för att göra området mer tillgängligt för fler och
6. utreda möjligheten till statliga bidrag, kostnader för alternativa lösningar samt övriga ekonomiska förutsättningar.

Bedömning

Lagstiftning som beslutet grundar sig på

Enligt 2 kap. 3 § miljöbalken ska alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förbygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Av 2 kap 7 § första stycket miljöbalken framgår att kraven i bl.a. 3 § gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. Trots första stycket ska de krav ställas som behövs för att följa en miljökvalitetsnorm som avses i 5 kap. 2 § första stycket. Om det finns ett åtgärdsprogram som har fastställts för att följa normen, ska det vara vägledande för bedömningen av behovet.

Enligt 5 kap. 3 § miljöbalken ska myndigheter och kommuner ansvara för att miljökvalitetsnormerna följs och enligt 5 kap. 8 § miljöbalken ska myndigheter och kommuner inom sina ansvarsområden vidta de åtgärder som behövs enligt åtgärdsprogram som fastställts enligt 5 kap. 5 § miljöbalken.

Enligt 11 kap. 3 § miljöbalken, avses bl.a. uppförande eller ändring av en anläggning i vattenområde som en vattenverksamhet. Utgångspunkten är att det krävs tillstånd från mark- och miljödomstolen för att få genomföra en vattenverksamhet. Vissa utpekade mindre vattenverksamheter kan, istället för att tillståndsprövas, anmälas till Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för vattenverksamhet enligt miljöbalken. En tillsynsmyndighet får med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken meddela de förelägganden eller beslut som behövs för att bestämmelserna i miljöbalken ska följas. Mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet får inte tillgripas.

Av 28 kap. 10 § miljöbalken framgår att den som utför eller ska utföra en vattenverksamhet kan av mark- och miljödomstolen ges rätt att utföra anläggningar eller åtgärder inom fastigheter som tillhör någon annan och ta i anspråk mark eller annat utrymme för detta, när det är fråga om vattenverksamhet som utförs av staten, kommuner eller vattenförbund och som är önskvärda från hälso- eller miljösynpunkt eller som främjar fisket.

Enligt 2 kap. 1 § Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren, som avser att bedriva vattenverksamhet, ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. I 2 kap. 5 § samma lag anges att staten, kommuner och vattenförbund har rådighet enligt 2 kap. 1 § för att bedriva sådan vattenverksamhet som är önskvärd från allmän miljö- eller hälsosynpunkt eller som främjar fisket.

Länsstyrelsens motivering*Behov av och möjlighet att vidta åtgärder*

Moraån är en vattenförekomst i enlighet med EU:s ramdirektiv för vatten. Moraån har måttlig ekologisk status. Föreslagen miljökvalitetsnorm anger att god ekologisk status ska uppnås 2027. För att uppnå god ekologisk status krävs att ett antal åtgärder vidtas. Till exempel behöver de dammar som finns i Moraån åtgärdas för att förbättra konnektiviteten i vattendraget. Utan åtgärder för att förbättra konnektiviteten kommer den ekologiska statusen i Moraån inte kunna klassas som god. Det är Länsstyrelsens uppfattning att ett lämpligt förfarande för att förbättra konnektiviteten i ett kustmynnande vattendrag som Morån, är att börja vid kusten och arbeta sig uppåt i vattensystemet.

Länsstyrelsen bedömer att Moraån är ett av länets viktigaste vattendrag för reproduktion av kustlevande fiskarter och ett av länets viktigaste reproduktionsområden för havsvandrande öring. Inventeringar och elfiske i vattendraget har påvisat nio olika fiskarter varav sex arter är vandringsbenägna. Alla dessa förutom öring är så kallade svagsimmande fiskarter. Utförda elfisken har även kunnat påvisa en relativt god förekomst av öring nedströms Järnadammen. Endast vid ett tillfälle har öring påträffats uppströms Järnadammen. Baserat på utförd elfiske anser Länsstyrelsen att anlagd fiskvandringssväg inte fungerar. Länsstyrelsen bedömer att Järnadammen är att betrakta som ett definitivt vandringshinder för fisk. Åtgärder för att möjliggöra vandring för öring och svagsimmande fiskarter förbi Järnadammen är prioriterat. Det är Länsstyrelsens uppfattning att genom att åtgärda vandringshindret vid Järnadammen finns det potential att fördubbla produktionen av havsvandrande öring i Moraån. Det skulle innebära ett betydande tillskott av naturligt producerade havsöringssmolt till Stockholms skärgård.

Dammanläggningen är lokaliserad på fastigheten Ene 4:21 och delvis på fastigheten Tavesta 1:248. Uppströms dammen går Västra stambanan på en järnvägsbro från 1911 och nedströms dammen går riksväg 57. Grundläggningen av järnvägsbron är, som ovan anförts, känslig för förändringar i grundvattennivån. Järnvägsbron kan därför ses som en begränsande faktor vad gäller utformningen av passagen förbi Järnadammen. Länsstyrelsen bedömer att det trots dessa begränsningar är möjligt att vidta åtgärder som möjliggör passage för svagsimmande fisk förbi Järnadammen.

Adressat för föreläggande

Dammen byggdes upp efter ett dammbrott 1962 på initiativ av Järna kommunalnämnd, nu Södertälje kommun. Som ovan anförts återfinns i protokoll från kommunalnämnden beslut om återuppbyggnad av Järnadammen. Det finns dock inte uttryckligen dokumenterat att kommunen därefter tagit över ägandet av dammen och underhållsansvaret i och med återuppbyggandet. Då kommunalnämnden beslutade om återställande utgår Länsstyrelsen från att kommunalnämnden såg till att återställandet utfördes och att nämnden hade den rådighet och rätt att vidta återuppbyggnaden enligt de bestämmelser som gällde vid denna tidpunkt. Södertälje kommun har även i dialog med Länsstyrelsen under 2014 ansett sig vara ansvarig för dammanläggningen. Kommunen har bekostat den

utredning av alternativa lösningar för fiskvandringssväg förbi Järnadammen som finns som ett arbetsmaterial.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts bedömer Länsstyrelsen att kommunalnämnden tagit över ansvaret för dammanläggningen och att Södertälje kommun därmed ska ses som dammägare och verksamhetsutövare. Södertälje kommun är således rätt adressat för föreläggande om åtgärder vid Järnadammen.

I 2 kap. 5 § Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet anges att bland annat kommuner har rådighet för att bedriva sådan vattenverksamhet som är önskvärd från allmän miljö- eller hälsosynpunkt eller som främjar fisket. Länsstyrelsen anser att Södertälje kommun har rådighet och ansvar att vidta åtgärder vid Järnadammen för att naturvårdsanpassa anläggningen.

Sammanfattande bedömning

Länsstyrelsen bedömer att åtgärder för att möjliggöra fiskvandring förbi Järnadammen är en skyddsåtgärd enligt 2 kap. 3 § miljöbalken som behöver vidtas för att miljö kvalitetsnormen *god ekologisk status 2027* ska kunna följas i Moraån, samt att åtgärden är en högt prioriterad naturvårdsåtgärd som är önskvärd från allmän miljösynpunkt och för att främja fisket. De aktuella åtgärderna är inte mer ingripande än vad som behövs och kan heller inte anses orimliga att vidta.

Statusen på kvalitetsfaktorn *konnektivitet* är dålig. Miljö kvalitetsnormen *god ekologisk status 2027* för Moraån ska följas. I enlighet med icke-försämringskravet och förtydligandet i Weserdomen medför detta att ingen försämring av konnektiviteten får ske. Av Weserdomen framgår att icke-försämringskravet gäller på kvalitetsfaktornivå. För att miljö kvalitetsnormen ska följas måste mer långtgående krav och krav på kostsamma åtgärder kunna ställas.

Länsstyrelsen förelägger därmed Södertälje kommun att som ansvarig för Järnadammen söka tillstånd för och utföra åtgärder vid Järnadammen som möjliggör passage för svagsimmande fisk. Åtgärderna ska vara anpassade efter de lokala förutsättningarna på platsen och ta hänsyn till de intressen, infrastruktur, kulturmiljö och naturvärden, som finns i närområdet. Syftet med åtgärderna är att skapa förutsättningar för att nå god ekologisk status i Moraån. Tillståndsanökan ska vara inlämnad till Mark- och miljödomstolen **senast den 18 december 2018**. En informationsfolder om att söka tillstånd till vattenverksamhet bifogas (bilaga 1).

Detta beslut kan överklagas till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt inom tre veckor, se bilaga 2.

De som deltagit i beslutet

Beslutet har fattats av miljöskyddschef Lena Pettersson med miljöhandläggare Sara Frödin Nyman som föredragande. I den slutliga handläggningen har också länsassessor Lena Schönning och länsfiskekonsulent Henrik C Andersson deltagit.

Bilagor:

Bilaga 1: Informationsfolder ”Att söka tillstånd”

Bilaga 2: Hur man överklagar

Datum
2017-06-14

Beteckning
535-34689-2016

Kopia till:

Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund, info@sportfiskarna.se ,
Svartviksslingan 28, 167 39 Bromma
Trafikverket, trafikverket@trafikverket.se
Ferenc Szigetvari & Helén Junhager, Mölnbovägen 30, 153 32 JÄRNA